

Державна служба України з надзвичайних ситуацій

Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності

Кафедра практичної психології та педагогіки

VI ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ

**ОСОБИСТІТЬ
В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ
УМОВАХ**
ЧАСТИНА I

Львів - 2013

ББК 88.4
УДК 159.9

«Особистість в екстремальних умовах», VI Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю (XI; 2013; Львів).

Збірник статей VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Особистість в екстремальних умовах»: [в 2ч.] – Ч.I. [за ред. О.А. Кривопишиної, Б.І. Шуневича]. – Львів : ЛДУ БЖД, 2013– 336 с.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

МОЛЯКО Валентин Олексійович, доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України

ПАВЕЛКІВ Роман Володимирович, доктор психологічних наук, професор, академік Академії Вищої школи України

ЧЕРНОБРОВКІН Володимир Миколайович, доктор психологічних наук, професор

РЕДКОЛЕГІЯ:

БІЛА Ірина Миколаївна, доктор психологічних наук, доцент

ВАСЯНОВИЧ Григорій Петрович, доктор педагогічних наук, професор

ЗАВАЦЬКА Наталія Євгенівна, доктор психологічних наук, професор

КРИВОПИШИНА Олена Анатоліївна, доктор психологічних наук, доцент

МИХАЛЬЧУК Наталія Олександрівна, доктор психологічних наук, доцент

МОЙСЕСНКО Лідія Анатоліївна, доктор психологічних наук, професор

ПОЛЩУК Валерій Миколайович, доктор психологічних наук, доцент

ПОМИТКІН Едуард Олександрович, доктор психологічних наук, професор

ЧЕРНОБРИВКІНА Віра Андріївна, доктор психологічних наук, доцент

ШУНЕВИЧ Богдан Іванович, доктор педагогічних наук, професор

До збірника увійшли матеріали, представлені вітчизняними та зарубіжними науковцями – учасниками VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Особистість в екстремальних умовах».

Висвітлено методологічні та психолого-педагогічні проблеми філософії освіти, педагогіки, психології та професійної підготовки спеціалістів в екстремальних умовах.

Рекомендовано науково-педагогічним працівникам, докторантам, магістрантам, аспірантам, здобувачам, спеціалістам системи ДСНС, МВС, МОН України, а також широкому колу фахівців суміжних професій.

© ЛДУ БЖД, 2013.

УДК: 159.9.016.1

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИОЛОГІЧНОЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ДО ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВ

Варій М.Й.,
педагогіки Львівського національного університету імені Івана Франка

Під час діяльності людини надзвичайних ситуацій (НС) тобто її параметри відхиляються від нормального рівня навантаження на екстремальних факторів психічних процесів, а підсвідомому рівню психічного різного психічного з навантаженням (с. 183-188). Таким різноманітним виникли під впливом екстремальних факторів у формі психічної напруги, афекту тощо [2]. Кожна людина в екстремальній ситуації, зокрема, характеризується певними особливостями адаптації до екстремальних умов.

Власне психоенергетичну. У випадку екстремальних ситуацій містить відомості про психічний стан людини, шкоди здоров'ю, а також про психоенергетичного потенціалу ситуація фахівцю з НС.

Спочатку негативні емоції пронизують всі рівні психіки людини, фіксованими установка потенціал, а значить ефект адаптації до екстремальних умов.

Якщо енергетичний потенціал людини велика, то починає проявлятися страх поразки (програмними) установками підсвідомого (підсвідомого) психічного потенціалу актуалізовані (активовані) цілі, віра, сенси життя, інтереси, стереотипи, тенденції у свідомості чи/підсвідомості.

екстремальних умовах: зб. тез V наук.-практ. конф. (20 квіт. 2012 р.). – Львів: ЛДУ БЖД, 2012. – С. 153-158.

7. Рибачук К. В. Процес навчання майбутніх педагогів на засадах критичної педагогіки та соціал-конструктивізму / К. В. Рибачук // Вісник Черкаського ун-ту. Сер.: Педагогічні науки / Черкаський нац. ун-т імені Богдана Хмельницького. – 2008. – Вип. 126 – С.123-128.

УДК 159.923.5 (045)

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Назарук О.М., доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету, кандидат психологічних наук, доцент

Проблема вивчення життєтворчості особистості набуває своєї актуальності в останні роки у різних галузях людинознавства, зокрема у педагогіці та психології. Сам термін «життєтворчість» складається з двох важливих понять – життя та творчості.

Само по собі життя може мати для різних особистостей або для однієї і тієї самої особистості, але у різні періоди інший смисл, інші життєві установки або ставлення до життя. Так, наприклад, припустимо наступні варіанти ставлення до життя, з безлічі можливих, які можуть зустрічатись у сьогоднішні: «життя як цінність», «життя як страждання»; «життя як факт», «життя як можливість задоволення потреб», теоретично проаналізуємо їх. «Життя як цінність» – розуміється людиною як можливість знайти себе, своє призначення, можливість реалізувати себе у процесі життєдіяльності; «життя як страждання» – домінує у людини необхідність змириться з тими обставинами, які її оточують, з подіями, що відбуваються; «життя як факт» та «життя як можливість задоволення потреб», мотивація цих життєвих установок спрямована на бездіяльне плавання за течією та на гедоністичну установку швидко перепробувати всі радощі життя, інколи навіть заборонені суспільною або релігійною мораллю. Якщо перші два варіанти сприйняття життя мають сенс для людини (наприклад, можливість самореалізації або пошук істини самого життя, своїх дій, вчинків), то виникає запитання чи є смисл в останніх двох життєвих позиціях?

Виходячи з визначення поняття «життя», яке розуміється як життя живих організмів, які мають обмін речовин, подразливість, здатність до розмноження, зростання, розвитку, активної регуляції свого складу та функцій, до різних форм руху, пристосованість до середовища тощо (Енциклопедичний словник, 1981), то певний сенс для

представників двох останніх життєвих позицій існує, але тут переважають репродуктивні елементи у життєвому процесі.

Саме такий спосіб життєдіяльності, за С.Л. Рубінштейном, характеризується як такий, що нагадує природний процес, який мало спрямовується і регулюється самою людиною. Людина значною мірою пливе під стихійним тиском життєвих хвиль, механічно підпорядковуючи свою діяльність зовні заданим вимогам та обставинам. Спосіб життя являє собою певну цілісність, але не розвинену форму цілісності. Індивід начебто злитий з процесом свого існування і не виділяється з нього, не підіймається над ним, оскільки ще немає стану рефлексії, роздуму над своїм життям, над його сенсом та ходом (С.Л. Рубінштейн, 1946). Отже, людині потрібно докладати певні внутрішні зусилля для становлення її як особистості та для вибудовування свого життєвого шляху, своєї історії життя. Виходить, що для людини як для особистості важливо не просто проживати своє життя, а саме творити його.

Під творчістю розуміють 1) людську діяльність, мета якої створення чогось нового, не схожого на створене раніше; це діяльність, що припускає відкриття нового для даного індивіда, рішення задачі, яку він ще ніколи не вирішував (Т.М. Титаренко, 2001) будь-яку практичну або теоретичну діяльність людини, у якій виникають нові (для суб'єкта діяльності) результати (знання, рішення, способи дій, матеріальні продукти) (В.П. Зінченко, 2009). Отже, у процесі життєдіяльності будь-яка людина зустрічається з новими людьми, новими обставинами, новими випадки, на які потрібно певним чином реагувати або вирішувати, інколи новими для себе способами. Виходить, що творчий компонент повсякчас включений, вплетений у життєвий процес, у життєдіяльність людини. Спосіб життєдіяльності, за С.Л. Рубінштейном, у якому творчий компонент переважає – це більш високий рівень людського існування. Цей спосіб життєдіяльності характеризується високою саморефлексією людини, вона аналізує, уявляє, обмірковує своє життя, його побудову. Людина здатна творчо своє життя конструювати та здійснювати (С.Л. Рубінштейн, 1946). Задумуючи і творчо здійснюючи своє життя людина пише в своїй історії життя усвідомлений і творчо спрямований життєвий шлях. За визначенням Л.В. Сохань, життєтворчість – це духовно-практична діяльність особистості, спрямована на творче проектування та здійснення її життєвого проекту, це особлива й вища форма прояву творчої природи людини (Л.В. Сохань, 1996).

На думку видатних вчених, життєвий шлях людини – це її індивідуальна історія, протягом якої вона формує свою особистість, власне, історія життя робить людину особистістю (С.Л. Рубінштейн, 1946; В.А. Роменець, 2003). За С.Л. Рубінштейном, в історії формуються події – вузлові моменти, поворотні пункти, коли у результаті прийняття

рішень визначається подальше становлення особистості. І зрозуміло, що ці події можуть бути з різним емоційним забарвленням – нейтральним, позитивним або негативним, і вони є також частиною життєвого процесу і вони також потребують від людини творчого пояснення, тлумачення, ставлення. Власне, для особистості, яка формується зрозуміти та прояснити самостійно процеси життя досить складно і відбувається це завдяки батькам або оточенню у процесі соціалізації.

В процесі соціалізації дитина набуває свій особистий досвід, тому цей процес являється в житті кожного суб'єкта досить важливим. В межах вітчизняного культурно-історичного підходу розглядається позитивний бік впливу культури на особистість, на розвиток її вищих психічних функцій. Однак даний підхід залишає поза увагою важливу проблему, що пов'язана з ефективною адаптацією людини до середовища, що постійно змінюється. Так, А.Ш. Тхостов та К.Г. Сурнов, аналізуючи через співвідношення “насилля” — “зусилля” вплив на людину нових соціокультурних умов, середовища існування, типів комунікацій, нових технологій задоволення потреб, показують неутішні наслідки сучасної соціалізації і вводять поняття “культурної патології”.

Виходить, що полегшення життя людини новітніми технологіями ніби нівелює значення власних досягнень у будь-якій корисній діяльності і стає пасткою для її адекватного саморозвитку. Автори підкреслюють, що безліч розважальних “реальних” програм з великими призовими фондами «формують, особливо успішно у свідомості недосвідчених або не дуже розвинутих людей, життєві стратегії, в яких цілеспрямована праця і, взагалі, будь-яке зусилля являються негативними цінностями, асоціюються з силованим, рабством, неуспіхом, ганьбою. Необхідність чесно працювати сприймається як тяжка життєва невдача» (А.Ш. Тхостов, К.Г. Сурнов, 2005). Отже, та “позитивна” заміна цінностей, яка зараз відбувається, з рештою, може “негативно” позначитись на всьому процесі соціалізації сучасної особистості.

І вчені пропонують соціалізацію розглядати не як завершену, безумовно гармонічну, узгоджену, радісну спільну діяльність суб'єкта та соціуму, але як достатньо жорстку боротьбу, шрами від якої у вигляді різних форм “культурної” патології є платою за можливість набуття нормальної ідентичності та адекватної саморегуляції (А.Ш. Тхостов, К.Г. Сурнов, 2005), які дозволяють людині творчо ставитись до свого життя. Людське життя може здійснюватись або як процес, що відбувається стихійно, або як усвідомлено і творчо спрямований шлях життя (В.М. Доній, 1996), але потрібно дорослим навчати та супроводжувати процес життєвості, вибору життєвої позиції.

Отже, на становлення гармонійної особистості може значно впливати, особливо у дитинстві, отримання позитивного особистого досвіду і головну участь у цьому відіграють батьки, доросле оточення. Навчаючи ставитись до позитивних або негативних подій, їх тлумаченню, розумінню своєї відповідальності, суб'єктності, батьки конструюють світовідчуття дитини та означають її місце у сучасному соціумі, а значить впливають на формування її життєтворчості.

УДК 159.95:355.01

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СТРЕСУ У ПРАЦІВНИКІВ ОВС

Наугольник Л.Б., доцент кафедри практичної психології факультету психології Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

У психологічній науковій літературі до чинників розвитку стресу відносять: 1) Вроджені особливості організму і ранній дитячий досвід, що включають генетичну схильність, характер перебігу вагітності у матері, тип вищої нервової діяльності та ранній дитячий досвід (згідно з психогенетичними дослідженнями, реакції людей на ті чи інші фактори середовища на 30-40% визначаються генами, отриманими від батьків, і на 60 - 70% залежать від виховання, життєвого досвіду, тренування, отриманих навиків, вироблених умовних рефлексів і т.д.); 2) Батьківські сценарії. Засвоєний в дитинстві стресовий сценарій «запускається» майже автоматично; 3) Особистісні особливості, які включають характер людини і риси особистості, рівень самооцінки, спрямованість людини, її установки і цінності; 4) чинники соціального середовища, які включають соціальні умови, умови праці та ближнє соціальне оточення; 5) когнітивні чинники включають рівень сенситивності, вміння аналізувати свій стан і фактори зовнішнього середовища, минулий досвід і прогноз майбутнього.

Діяльність працівників органів внутрішніх справ становить особливий різновид стресогенних видів професій, що передбачає підвищену активність, відповідальність та високий рівень ризику.

Для емпіричного дослідження чинників стресу у працівників ОВС, групою досліджуваних стали 44 слухачі Інституту дистанційного та післядипломного навчання Львівського державного університету внутрішніх справ – працівники молодшого та середнього начальницького складу ОВС, усі чоловічої статі. Вік досліджуваних (вік: від 25 до 31 років). Дослідження здійснювалось за допомогою таких методик: Шкала соціальної адаптації Холмса-Рейха; Комплексна оцінка проявів стресу